Tyrimų metu buvo užkastos 6 (iš esančių 9) R pylime ir jo aplinkoje kadaise lobių ieškotojų iškastos duobės, siekusios iki 5x3,5 m dydį ir 1,6 m gylį. Konstatuota, kad pylime yra stori perdegusio molio tinko, kurio paskirų gabalų dydis siekia iki 25x16x8 cm, sluoksniai, o pylimo papėdėje, aikštelės pusėje – akmenų grindiniai.

Pradėtus Laužiškio piliakalnio tyrinėjimus planuojama pratęsti 2002 m. Jie leis išsamiau pažinti šio įdomaus Rytų Lietuvos archeologijos paminklo struktūrą, papildys jau turimus duomenis apie jį.

LAUŽIŠKIS HILL-FORT

In 2001 the rescue researches started at the Laužiškis hill-fort (East Lithuania, Širvintos district), so far little known to archaeologists. Along NW edges of the erosive wash, the total area of 128 m^2 was investigated. A cultural layer 1.3 m thick (at the site) and 2 m thick (on the slope) was fixed. It may be divided chronologically into 3 different periods. Its lower horizon with abundant plastic brushed and smooth pottery, iron knives-sickles, clay weight of Dyakov-type etc. (Fig. 10) is attributable to the Brushed Pottery culture (the 1st–3rd centuries). The middle horizon of the cultural layer with thrown pottery, bronze rings, iron artefacts such as a cylindrical lock, a chisel, a bow arrow, a weight, a buckle, a tongue from a silver horseshoe-shaped brooch etc. (Fig. color) is datable to 14th century. The upper horizon of the cultural layer is datable to 17th–18th centuries by not abundant finds (iron studs, tile fragments).

DVYLIKTAS ŠEIMYNIŠKĖLIŲ PILIAKALNIO TYRINĖJIMŲ SEZONAS

Gintautas ZABIELA

2001 m. LII kartu su AM, remiami rajono savivaldybės, darbo biržos bei privačių rėmėjų (AB „Anykščių energetinės statybos“, B. Juodelio prekybinės įmonės „Rudilė“, Anykščių rajono vartotojų kooperatyvo, UAB „Laukmedis“, UAB „Alvalis“) tęsė Šeimyniškėlių piliakalnio, daugiau žinomo Vorutos vardu, archeologinius tyrinėjimus. Tai buvo dvyliktas iš eilės šio piliakalnio tyrinėjimų sezonas. 2001 metai Šeimyniškėlių piliakalnio archeologinei ekspedicijai buvo savotiškai jubiliejiniai ir įsimenantys. Tai 750-mečio jubiliejus nuo Vorutos pilies paminėjimo Hipatijaus metraštyje, tam pažymėti AM išleido atskirą knygelę (Baranauskas T., Zabiela G. *Vorutos pilis,* V., 2001, 16 p.). 2001 m. lapkričio 8 d. piliakalnį aplankė Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus.

2001 m. Šeimyniškėlių piliakalnio tyrinėjimai vyko ŠV piliakalnio aikštelės gale, šalia mažojo pylimo bei pačiame pylime. Šalia pylimo ištirtas 100 m^2 plo-

tas, aptiktas iki 1,2 m storio kultūrinis sluoksnis. Čia aptiktos net 4 kupolinių krosnių liekanos. Šioms krosnims buvo iškasamos iki 2,5 m ilgio ir 1,2 m pločio, iki 1 m gylio duobės, kuriose buvo įrengiamas pakrosnis. Pats krosnies padas buvo žemės paviršiaus lygyje. Apleidus pastatą tokios krosnies turinys nemaža dalimi suvirsdavo į pakrosnį, storu perdegusio molio tinko (dalies jų vienas paviršius plokščias), perdegusių akmenų bei degėsių sluoksniu užpildydamas visą duobę. Vienos krosnies vietoje plokščio suskeldėjusio molio tinko plotelio dydis buvo net 96x54 cm. Pakrosniuose aptikta 3 geležinių pjautuvų dalys – įkotė su ašmenų fragmentu ir 2 atskiri geležčių fragmentai, priklausę greičiausiai vienam pjautuvui. Šalia vienos krosnies aptikta ovali 180x150 cm dydžio akmenų krūva, sudaryta iš 140 5x4x3–32x28x21 cm dydžio akmenų, sumestų 1–2 sluoksniais. Greta jų, po 2–3 cm storio perdegusiu rusvo molio tinko sluoksneliu rasta nemažai sudegusių gyvulių kaulų liekanų, svėrusių 1,154 kg. Įžemyje užfiksuotos 3 20–60 cm skersmens, 75–122 cm gylio stulpavietės. Tyrinėjimų metu pastatų vietose ir jų aplinkoje aptikta palyginti nedaug radinių. Tai įvairių metalinių dirbinių fragmentai: geležiniai peilio įkotė ir viršūnė, lystelė, žalvarinė skardelė; 2 g svorio susilydžiusio sidabro gabalėlis, 58 žiestų puodų šukės, 179 gyvulių kaulai. Iš sveikų radinių paminėtini geležinė įtveriamoji 12 cm ilgio, 0,7 cm storio yla, 7,5 cm ilgio darbine dalimi; žalvarinis apvalus išgaubtas 1,3 cm skersmens, 0,3 cm aukščio apkalas su 2 mm skylute bei molinis cilindrinis 3,3 cm skersmens, 1,3 cm aukščio verpstukas su įbrėžtu ornamentu: raižytais spinduliais ir dviem apskritimais viršuje.

Svarbūs buvo piliakalnio aikštelės ŠV gale esančio mažojo pylimo tyrinėjimai. 2 m pločio, 24 m ilgio, iki 3 m gylio perkasa buvo padarytas jo skerspjūvis. Mažasis pylimas supiltas ir įrengtas per du kartus. Nors jame kiek skirtingų žemių sluoksnių užfiksuota daugiau, tai tiesiog iš skirtingų vietų į pylimą supiltas gruntas. Daugumoje pylimo gruntas tuščias, be jokių radinių. Pylime aptikti tik 6 dirbiniai. Tai žalvariniai: skardinė segė su iškilių taškučių ornamentu, 3,5 cm skersmens, 1,2 cm pločio lankeliu ir apskrita lieta segė su augaliniu ornamentu, irgi 3,5 cm skersmens, 1 cm pločio lankeliu; geležiniai: įtveriamasis 12 cm ilgio peilis 6,7 cm ilgio, 1,5 cm pločio ašmenimis ir 2 kitų neaiškių dirbinių fragmentai. Paskutinis dirbinys yra unikalus. Jam artimesnių analogų rasti nepavyko. Tai žalvarinis ažūrinis 3,2x2,6 cm dydžio, 2,5 mm storio kabutis, primenantis apverstą *M* raidę arba Riurikovičių trišakį. Tai, atrodo, bus finougriškos kilmės papuošalas, datuojamas XIII a. Šio pilies laikotarpio pylimas buvo 12 m pločio ties pagrindu bei iki 1,5 m aukščio, supiltas iš pilkai gelsvo smėlio ir rudo molio sluoksnių. Jo išorinėje pusėje buvo iškastas mažiausiai 5 m pločio ir 1,5 m gylio griovys. Įrengiant ankstyvesnįjį pylimą, į jį supilamam gruntui sutvirtinti naudotas medinis karkasas – išilgai bei skersai kloti medžiai, tarpusavyje sudarantys ne visai taisyklingus keturkampius. Laikui

bėgant dauguma šių rąstų supuvo, liko tik tuštumos ar rusvi medžio 6–12 cm skersmens trūnėsiai. Dalis tuštumų molyje išliko iki dabar ir jas atkasus atsiverdavo iki 20 cm skersmens skylės. Šis pylimas viršuje turėjo greičiausiai kombinuotą medinę užtvarą, sudarytą iš statmenai į įžemį įkastų stulpų, pylimo lygyje dar kai kur sutvirtintų akmenimis, rėmusių horizontalių rąstų tvoras, kurių neliko jokių pėdsakų. Statmenai įkastus rąstus buvus liudija 4 ištirtos stulpavietės, kurių skersmuo yra 20–75 cm, gylis – iki 170 cm. Tokių stulpaviečių paliekamos tuštumos ir yra pasakojimų apie piliakalniuose esančius požemius materialus pagrindas (jų žinoma ir apie Šeimyniškėlių piliakalnį). Jokių degėsių ar sunykusių medžių konstrukcijų ankstesniojo pylimo viršuje neaptikta, tai rodo, kad pirmoji piliakalnyje stovėjusi medinė pilis nebuvo sunaikinta, o greičiausiai tik rekonstruota supuvus jos medinėms sienoms. Rekonstrukcijos metu vieni stulpai buvo tiesiog užpilti, kiti – išrauti ir užplūkti moliu. Po šiuo pylimu irgi nerasta jokių ankstyvesnių žmonių gyvenimo pėdsakų, tai galutinai patvirtino, kad Voruta buvo pastatyta iki tol negyvenamoje vietoje.

Antrasis, vėlesnis dabar matomas pylimas suformuotas kaip pagrindą panaudojant pirmojo pylimo sampilą. Kadangi antrasis pylimas supiltas aukštesnis (dabar jis siekia 3 m, tačiau jo viršus yra suplokštintas ariant ir seniau galėjo siekti iki 4 m) ir atitinkamai platesnis (pagal tyrinėjimų duomenis jo plotis siekia iki 23 m), siekiant nemažinti aikštelės, jis buvo išplėstas į išorę užpilant čia buvusį ankstesnį gynybinį griovį bei tolėliau iškasant dabar matomą gilų griovį, skiriantį piliakalnį nuo toliau į ŠV esančio priešpilio. Iš šio griovio iškastas molis ir buvo pilamas į pylimą. Apie naujos pilies įtvirtinimus kasinėjimų metu duomenų nesurinkta, kadangi jo paviršiniai sluoksniai yra sunaikinti ariant. Galima tik spėti, kad pylimo viršuje stovėjo rentininės konstrukcijos sienos.

Be šių plačių tyrinėjimų, archeologiškai fiksuotos 22 iškastos ar išgręžtos vietos į piliakalnį jo PR šlaite įrengiamų laiptų atramoms (1,16 m^2). Čia geriau išsiskiria tik paviršinis 10–40 cm storio sluoksnis, susidaręs ariant piliakalnį, o įžemis bei į pylimą supiltas molis neišsiskiria.

Piliakalnyje išbandytas tachiometras „Sokkia SET 500“, kuriuo padarytas bandomasis piliakalnio aikštelės planas, tiksliai nustatyti piliakalnio aikštelės (3000 m^2) bei pilies kiemo, ribojamo gynybinių sienų (aikštelė su pylimų dalimi), (3500 m^2) plotai.

Antrajame papilyje, šalia paminklo Mindaugui ištirtas 40,5 m^2 plotas, kuriame jokių žymesnių kultūrinių sluoksnių nerasta, nors 1993 m. tyrinėjant pačią paminklo vietą buvo aptikta XIV a. pastato vieta (žr. *ATL 1992 ir 1993 metais,* V., 1994, p. 92). Visi antrojo papilio tyrinėjimai rodo, kad kultūrinis sluoksnis jame yra susidaręs tik čia stovėjusių pastatų vietose. Tai patvirtino ir 12 duo-

bių ąžuoliukams tyrinėjimai R papilio krašte (4,6 m²), kur tik vienoje iš jų maišytame sluoksnyje rasta žiestos keramikos šukė.

2001 m. lokalizuota 1623 m. Ukmergės pilies teismo knygose (jos saugomos Vilniaus universiteto Rankraščių skyriuje, f. 7–23, Nr. 13892) minimo Variaus (originale – Ворусский, Варраский) palivarko vieta, kurią Eduardas Volteris (1856–1941) 1623 m. bandė sieti su Vorutos pilimi (Volteris E. Kur reikėtų ieškoti Mindaugo sostinės? *Židinys,* 1935, t. 22, Nr. 11(131), p. 415). Tai dabartinis Pavarių girininkijos pastatas, kuris pastatytas 1862 m. ir savyje talpina senesnio ir mažesnio pastato liekanas. Jis yra 3 km į ŠV nuo piliakalnio. Anksčiau palei Šventąją, visai netoli Pavarių kaimo buvo Šeimyniškėlių kaimo laukai. Taigi šis faktas neprieštarauja Vorutos lokalizavimui Šeimyniškėlių piliakalnyje.

2001 m. piliakalnio tyrinėjimo rezultatai ir ypač mažojo pylimo pjūvis patvirtino ankstesnių tyrinėjimų duomenis, kad piliakalnyje yra du pagrindiniai kultūriniai sluoksniai: XIII a. vidurio ir XIV a. pabaigos – XV a. pradžios.

THE TWELFTH SEASON OF INVESTIGATIONS AT THE ŠEIMYNIŠKĖLIAI HILL-FORT

In 2001, in the Šeimyniškėliai hill-fort (East Lithuania, Anykščiai district), during the 12th season of archaeological investigations, 2 areas (totally 148 m²) were investigated on the north-west edge of the hill-fort site and on the smaller (north-west) rampart. The smaller rampart was sectioned (48 m²) and at its south-eastern foot the area of 100 m² was investigated. In it an intensive cultural layer up to 1.2 m thick was fixed. It contained 13 single finds and the majority of all potsherds and bones collected during the investigations, as well as the remains of 4 stoves, 3 pole sites. In area 28 the total thickness of rampart layers amounted to 3 m. It was established that the rampart was piled mostly from clay in two times. The former rampart had wooden quadrangle constructions for fastening of the piled earth and wooden fortifications of combined framework (poles-curbs), from which 4 pole sites remained.

Beside the investigations in the hillfort itself, the area of 40.5 m² was investigated on the northean corner of its bailey area II. 12 pits dug out for oak-seedlings on the eastern edge of the bailey area II and 22 pits for stair supports on the south-eastern slope of the hill-fort were investigated as well. However, no more noticeable cultural layer was fixed.

LENTAINIŲ PILIAKALNIO PAPĖDĖS GYVENVIETĖ

Algirdas ŽALNIERIUS

Žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai Lentainių piliakalnio papėdės gyvenvietėje buvo atlikti 2001 m. lapkričio mėn. Tyrinėjimų tikslas – nustatyti gyvenviečių kultūrinių sluoksnių stratigrafiją, chronologiją ir išlikimo laipsnį. Žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų metu buvo iškasta 30 šurfų, ištirtas 30 m² plotas.